

8. Гладкий С.О. Кооперативне законодавство УСРР 1920-х років як явище правової реальності: Монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2010. 522 с.
9. О порядке регистрации уставов кооперативных товариществ и их союзов : постановление ВСНХ от 17 февраля 1918 г. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 1918. № 24. Ст. 341.
10. О регистрации кооперативных товариществ и их союзов: Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 1918. № 38. Ст. 496.
11. О потребительских кооперативных организациях: декрет СНК от 10 апреля 1918 г. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 1918. № 32. Ст. 418.
12. Об организации снабжения населения всеми продуктами и предметами личного потребления и домашнего хозяйства: декрет СНК от 21 ноября 1918 г. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 1918. № 83. Ст. 879.
13. О потребительских коммунах: декрет СНК от 16 марта 1919 г. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 1919. № 17. Ст. 191.
14. Об объединении всех видов кооперативных организаций: постановление СНК от 27 января 1920 г. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 1920. № 6. Ст. 37
15. Про український центр споживчої кооперації: постанова Кооперативного комітету №7 від 17.06.1920 р. Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України і уповноважених Р.С.Ф.Р.Р. 1920. № 17. Ст. 235.
16. Про споживчу кооперацію: декрет ВУЦВК від 13 квітня 1921 р. Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. 1921. № 6. Ст. 180.
17. О реорганизации потребительской кооперации на началах добровольного членства: постановление ЦИК и СНК СССР от 28 декабря 1923 года. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 1924. № 17. Ст. 173.
18. О потребительской кооперации: Декрет ЦИК и СНК СССР от 20 мая 1924 г. Вестник ЦИК, СНК и СТО СССР. 1924. № 5. Ст. 172.
19. О взаимоотношениях с трестами и синдикатами: циркуляр Вукоопспилки от 25 июля 1924 г. Кооперативный бюллетень. 1924. № 28–19. С.36.
20. Штандель Э.Н. Курс советского кооперативного права. Харьков: Книгоспилка, 1927. 240с.
21. О взаимоотношениях государственной промышленности с потребительской кооперацией: постановление СТО СССР от 18 августа 1926 г. СЗ СССР. 1926. № 59. Ст. 445.
22. О режиме экономии: постановление ЦИК и СНК СССР от 11 июня 1926 г. СЗ СССР. 1926. Отд. I. № 40. Ст. 291.
23. О снижении розничных цен на недостаточные товары государственной промышленности: постановление СТО СССР от 2 июля 1926 г. СЗ СССР. 1926. Отд. I. № 51. Ст. 374.
24. О мероприятиях по снижению розничных цен: постановление СТО СССР от 16 февраля 1927 г. СЗ СССР. 1927. Отд. I. № 11. Ст. 117.

УДК 340.6(045)

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА КАТЕГОРІЮ «ПСИХОФІЗИЧНА ГОТОВНІСТЬ»

STAGES OF SCIENTIFIC VIEWS' DEVELOPMENT AS TO THE CATEGORY «PSYCHOPHYSICAL READINESS»

Дьорова О.М.,
ад'юнкт кафедри психології та педагогіки
Одеський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню генезису феномена психофізичної готовності, її ролі та значення для діяльності поліцейського під час протидії та запобігання злочинності. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових надбань автором було проаналізовано розвиток поняття «психофізична готовність» через готовність до діяльності та професійної діяльності, психологічну готовність та фізичну готовність; виокремлено історичні етапи розвитку цього феномена.

Ключові слова: готовність, підготовка, психологічна готовність, фізична готовність, психофізична готовність, поліцейський, феномен, професійна діяльність.

Статья посвящена исследованию генезиса феномена психофизической готовности, ее роли и значения для деятельности полицейского во время противодействия и предупреждения преступности. На основе анализа отечественных и зарубежных научных достижений автором было проанализировано развитие понятие «психофизическая готовность» через готовность к деятельности и профессиональной деятельности, психологическую готовность и физическую готовность; выделены исторические этапы развития этого феномена.

Ключевые слова: готовность, подготовка, психологическая готовность, физическая готовность, психофизическая готовность, полицейский, феномен, профессиональная деятельность.

The article is dedicated to the stages of formation and development of such a scientific category as psychophysical readiness, its role and importance for law enforcement activities of policemen while performing their professional duties on counteraction and prevention of crime. On the basis of the analysis of domestic and foreign scientific achievements, the author analyzed the development and formation of the scientific-applied category "psychophysical readiness" in the combination with such definitions as "readiness", "psychological readiness" and "physical readiness".

There was researched the concept of readiness from the philosophical, psychological and physical point of view. It was emphasized that the theoretical premise of the emergence of the phenomenon of psychophysical readiness should be combined with the study of human readiness for certain activities, which became the object of scientific study at the end of the XIX century. At the heart of any activity there is a human readiness for its implementation. At the beginning of the XX century, the term "readiness" began to appear in scientific and pedagogical literature in connection with the labor activity of an individual in different spheres of life.

The author distinguishes three stages of the development of scientific provisions regarding to the scientific category of "psychophysical readiness", namely: *the first stage* (the XV century – the end of the XIX century), the emergence of theoretical preconditions and the fundamental study of human psychophysical readiness to work through diverse contexts of pedagogical, philosophical, psychological physical and other sciences;

the second stage (the end of the XIX century – until the 2000s) – the study of psychophysical readiness as a scientific category in various fields of professional activity (military, sports and engineering psychology, law enforcement); *the third stage* (2000-s – nowadays) – a deep study of problematic issues of person's psychophysical readiness for professional activity.

When studying the aspects of psychophysical readiness today, the author emphasizes a great increasing in the tendency of interest in searches and ways of implementing new scientific and applied approaches to the psychophysical readiness of law enforcement officers of the National Police.

Key words: readiness, preparation, psychological readiness, physical readiness, psychophysical readiness, police officer, phenomenon, professional activity.

У процесі розбудови демократичної правової держави, на сучасному етапі розвитку органів правопорядку є велика кількість проблемних питань, які унеможливають якість та результативність правоохоронної діяльності. Під час виконання професійних обов'язків перед поліцейськими постають дедалі важчі завдання, виконувати які доводиться в надзвичайно складних, непередбачуваних ситуаціях та які вимагають максимального психічного й фізичного напруження.

Такі фактори, як ненормований робочий день, постійний контакт з асоціальними елементами, необхідність повної віддачі психічних і фізичних сил під час припинення злочинів, знижують функціональні резерви організму до повного виснаження [1]. Задля досягнення високих показників психофізичної готовності потрібні достатній рівень мотивації професійної діяльності та спроможність успішно протидіяти різним факторам ризику: стресовим чинникам, конфліктам. Це підтверджується тим, що Національна поліція є новоствореним правоохоронним органом в Україні з досить малим практичним досвідом (зокрема, попри проведення реформ та ухвалення низки новітніх концепцій, нормативно-правове забезпечення неповною мірою відповідає сьогоденню). Отже, необхідно удосконалити законодавство у сфері професійно-психологічної підготовки та психофізичної готовності поліцейського.

Готовність людини як результат підготовки до будь-якої діяльності стала об'єктом дослідження вчених досить давно. Різноманітність проблематики професійної готовності вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Зокрема, проблематику психофізичної готовності досліджували О.М. Цільмак [2], О.М. Пасько [3], І.С. Руколайніна [4], Г.О. Заярін [5]. Однак, попри таку зацікавленість, недостатньо дослідженими залишаються чимало питань, які потребують подальшого вивчення.

Метою статті є визначення етапів становлення наукових поглядів щодо поняття «психофізична готовність».

Досягненню цієї мети служать такі завдання: аналіз та вивчення наукових напрацювань щодо появи зародження терміна «готовність», а також простеження виникнення поняття «психологічна готовність», «фізична готовність» та «психофізична готовність» у різних галузях наук.

Термін «готовність» з'явився у науковій літературі у зв'язку з потребою моделювання активності особистості в різних сферах життєдіяльності; вживається у науковій літературі задля визначення її як умови та регулятора діяльності, психологічного стану, установки, наявності у суб'єкта певних потреб як синтезу властивостей особистості тощо [6].

Аналіз словникових тлумачень дає змогу стверджувати, що термін «підготовка» збагачує поняття «готовність», зазначаючи, що підготовка до професії є формуванням готовності до неї, а система установок на працю, стійка орієнтація на виконання трудових завдань, загальна готовність до праці є психічним результатом професійної підготовки. Загалом у тлумачному словнику під готовністю розуміється загальна готовність до будь-якої дії, завдання [7]. У психологічній науці готовність є сформованістю психологічних властивостей, без яких неможливе успішне оволодіння діяльністю [8]; готовність до дії – це установка, спрямована на виконання деяких дій, що припускає наявність певних знань, умінь, навичок, а також готовність до протидії перешкодам, які виникають у процесі виконання дії [9]. Філософи визначають готовність особи до діяль-

ності як певний стан її свідомості: «Будь-яка діяльність програмується і спрямовується свідомістю, яка виступає причиною людських дій» [10].

У процесі дослідження психофізичної готовності, на нашу думку, важливим є аналіз процесу становлення феномена готовності, оскільки він має власну генезу. Це дасть змогу зрозуміти сутність поняття «психофізична готовність», його специфіку, критерії та визначити основні напрями удосконалення підготовки поліцейських із подальшим формуванням рекомендацій щодо розвитку та формування психофізичної готовності у курсантів закладів вищої освіти МВС України.

Отже, **перший етап (XV ст. – кінець XIX ст.)**. Історичний аналіз свідчить про те, що теоретичну передумову появи феномена психофізичної готовності варто поєднувати із дослідженням готовності людини до певної діяльності. Саме фізичне виховання було одним зі способів підготовки людини до праці та пристосування до соціального середовища. У працях таких видатних педагогів XV – XIX ст., як Дж. Локк (англ. John Locke) [11], Й.Г. Песталоцці (нім. Johann Heinrich Pestalozzi) [12] та інших, прослідковуються елементи психофізичної готовності з філософської точки зору. Саме в цей період формується самостійний напрям вивчення психофізичних можливостей людини.

Період кінця XVIII – першої половини XIX ст. характеризується подальшим розвитком капіталізму та буржуазних революцій, що вплинуло на розвиток військової справи. Для успішного ведення військових та оборонних дій необхідна була як військово-фізична підготовка, так і психофізична готовність. Такі обставини стимулювали розвиток останньої.

Готовність разом із феноменом установки вивчав Д.М. Узнадзе, який як ототожнював його з феноменом настанови, вважаючи, що це психічний стан суб'єкта, що спричиняє поведінку (діяльність) певного характеру й спрямованість [13; 14].

У цей період психологи і педагоги стверджують, що в основі будь-якої діяльності лежить готовність людини до її здійснення. Перші фундаментальні дослідження проблеми готовності до діяльності здійснили Д.М. Узнадзе і колектив грузинських учених-психологів. Вони дали визначення поняття «готовність суб'єкта до дії» і визначення умов її виникнення. У результаті досліджень вчені зробили висновок: «У разі наявності будь-якої потреби і ситуації її задоволення у суб'єкта виникає специфічний стан, який можна характеризувати як готовність, як установку його до здійснення певної діяльності, спрямованої на задоволення його актуальної потреби» [13].

Вітчизняні психологи лише з кінця 50–60-х рр. XX ст. стали займатися проблемою готовності до різних видів діяльності. Значна увага в дослідженнях приділяється конкретним формам готовності: соціальна, етична, психологічна, фізична та ін. Перше розуміння проблем психофізичної готовності до діяльності відстежується в філософії свідомості «Мова та психофізична проблема», опублікованій у 1953 р. К.Р. Поппером [15].

Другий етап (кінець XIX ст. до 2000-х рр.). Формується самостійний напрям вивчення психофізичних можливостей, у тому числі й психофізичної готовності. Готовність розглядалась як якісний показник саморегуляції поведінки людини. Дослідження цього феномена актуалізувалося у зв'язку з необхідністю моделювання активності особистості у різних сферах життєдіяльності. Зокрема,

М.І. Дьяченко вивчав психологічні проблеми готовності до діяльності [16]. Так, поняття «Психологічна готовність до діяльності» було введено ним у 1976 р. у праці з інженерної психології.

Деякі дослідники, а саме М.І. Дьяченко, А.Ф. Линенко [16; 17], розглядали це поняття як показник саморегуляції й адаптації на різних етапах і рівнях протікання психічних процесів, які окреслюють поведінку особистості у площині фізіології, психіки, соціальної поведінки.

В.О. Сластьонін у 70-80-х рр. досліджував готовність до педагогічної діяльності [18]. Він вважав, що загалом готовність до діяльності варто розглядати як: активний стан особистості, що необхідний для діяльності; результат діяльності; професійно-важливу якість і стійку характеристику особистості; передумову цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості; ефективності [18].

На початку ХХ ст. у напрямі вивчення психофізичної готовності вагомий доробок належить науковцям, які досліджували використання фізичного виховання з метою вирішення питань психологічної підготовки військовослужбовців або працівників органів внутрішніх справ. Помітна різнобічність наукових думок та підходів щодо розуміння поняття «психофізична підготовка» залежно від сфери професійної діяльності.

Наприкінці 1990-х рр. низка науковців – С.К. Делікатний [19], В.А. Міцкевич [20], О.В. Тімченко [21] та ін. – робить спроби глибше та різнобічніше дослідити готовність (визначення дефініції «психологічна готовність» та «фізична готовність» та ін., а також формування наукових положень, пов'язаних із психофізичною готовністю працівників, у тому числі поліцейських тощо).

Отже, другий етап розвитку уявлень щодо наукової категорії «психофізична готовність» визначається активним дослідженням психофізичної готовності до діяльності як феномена у різних сферах діяльності (військовій, спортивній та інженерній психології, правоохоронній діяльності).

Третій етап (з 2000-х рр.). Прослідковується дослідження різновидів готовності, у тому числі й психофізичної готовності, в контексті теорії діяльності взагалі та й в професійній діяльності загалом. Терміну «готовність» кожна наука надає своє тлумачення, яке включає в себе як психологічну готовність, так і практичну (професійну) готовність для застосування відповідних умінь та знань. Характеризується комплексністю, багатогранністю та системним характером.

С.О. Кубіцький [22], надаючи визначення поняттю «професійна готовність», зазначає, що вона формується в процесі здобуття освіти у навчальному закладі. Вона є результатом всебічного розвитку особистості з урахуванням вимог, що зумовлюються особливостями фаху. Він вважає, що саме готовність забезпечує регуляцію, сталість, ефективність діяльності та необхідна людині для успішного виконання своїх обов'язків, правильного використання знань, досвіду, особистих якостей, збереження самоконтролю і перебудови своєї діяльності за умов непередбачених перешкод [22].

Досліджуючи аспекти формування психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ до ефективної діяльності в екстремальних ситуаціях, І.І. Пампура [23] вказує на те, що психологічна підготовка має формувати: вміння викликати повагу громадян; здатність самостійно приймати та реалізувати рішення в невизначених ситуаціях за умов браку інформації, часу; знання відповідного та правомірного реагування на ситуацію (зокрема у тих, коли доводиться застосовувати методи активної оборони, табельну зброю); емоційну стійкість у різних екстремальних ситуаціях (наприклад, прояви ворожого ставлення до працівника з боку оточення); навички спілкування з представниками конфліктуючих сторін, вміння за зовнішніми ознаками визначати готовність особи до агресивних дій, знання широкого спектру вербальних та не-

вербальних засобів, що дають змогу керувати ситуацією; знання та уміння щодо застосування прийомів протидії «тиску» з боку цивільних осіб [23].

Психологічна готовність як свідоме відображення внутрішнього потенціалу особистості у професійній діяльності забезпечує: формування особистісного значення професійної діяльності; своєчасність та доцільність поточних службових дій; ситуативну стійкість та здатність регулювати дії у разі зростання екстремального фактора; відновлення початкових характеристик психологічної структури діяльності після виконання службових завдань [24].

З метою глибшого дослідження психофізичної готовності досліджуються фізична та психологічна складова частини особистості, основними психофізичними компонентами якої вважаються знання, уміння, стійкість, навички та мотиви діяльності. Базові положення зустрічаються у працях А.О. Єгоричева [25], де термін «психофізична підготовка» використовує для поєднання в одній системі підсистем фізичної і психологічної готовності, яка включає такі складники: соматичне здоров'я, рухові здібності, професійні нахили, спеціальні професійні здібності, власності нервової системи.

Не залишились без уваги і дослідження щодо проблемних питань психофізичної підготовки курсантів юридичних закладів вищої освіти (майбутніх правоохоронців) та поліцейських (органів досудового розслідування та інших працівників Національної поліції). С.О. Воробйова вивчає проблему формування професійної готовності курсантів ВНЗ МВС України до ефективної професійної діяльності [26]. Вона вважає, що професійна готовність проявляється в діяльності і не може обмежуватись тільки певним рівнем здобутих знань, умінь й навичок. Тобто для того, аби бути кваліфікованим фахівцем, замало лише отримати ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку, потрібно уміти використовувати набуті знання на практиці, самостійно підвищувати рівень свого професіоналізму, володіти високим рівнем загальної культури та бути готовим виконувати визначені завдання [26].

Нині прослідковується підвищення тенденції зацікавленості та пошуку шляхів реалізації нових підходів щодо психофізичної підготовки працівників Національної поліції (науково-практичні рекомендації, тренінги щодо розвитку та формування психофізичної готовності у курсантів закладів вищої освіти системи МВС), а також підвищення рівня та удосконалення психофізичної, вогневої підготовки поліцейських Національної поліції.

Особливо актуальність набувають дослідження проблем психофізичної підготовки працівників Національної поліції щодо дій у складних, конфліктних та екстремальних умовах. Готовність майбутнього поліцейського до виконання професійних обов'язків, що супроводжуються екстремальними ситуаціями, асоціюється з готовністю уповноваженої особи до негайних, активних, рішучих дій, поєднаних із відповідальністю та почуттям професійного обов'язку.

Цієї проблематики торкається і низка дисертантів, розглядаючи окремі положення професійної готовності, що є вагомим здобутком. Зокрема, Д.В. Швець у роботі «Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки» [27].

Питання готовності до діяльності працівників поліції досліджувала О.М. Цільмак [28], розглядаючи компоненти професійної діяльності слідчого та ті професійно важливі уміння і якості, які їх зумовлюють. Отже, виникає дедалі більше зацікавленості в дослідженнях проблемних питань психофізичної готовності правоохоронних органів щодо дій в екстремальних ситуаціях. На нашу думку, варто погодитись із твердженням О.М. Цільмак [28], що є необхідністю комплексного поєднання теоретичного і практичного навчання для формування та розвитку у кур-

санта професійно-психологічної готовності до правоохоронної діяльності. На сучасному етапі реформування відомчої освіти недоцільно обмежуватися вдосконаленням викладання окремих дисциплін із правової, тактико-спеціальної, вогневої фізичної та інших видів підготовки. Необхідно здійснювати комплексну інтегральну підготовку курсантів, при цьому раціонально використовувати міждисциплінарні зв'язки, поєднуючи їх на конкретних навчальних заняттях із метою формування в них іншого найбільш якісного рівня професійно-психологічної готовності до правоохоронної діяльності.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних напрацювань свідчить, що попри значні наукові досягнення, а саме велику кількість захищених дисертацій, низку виданих монографій та інших наукових напрацювань, питання щодо психофізичної готовності поліцейського досі не вирішено. Неповною мірою дослідженою залишається проблема понятійно-категоріального апарату дефініції «психофізична готовність», її різновиди, нормативно-правове забезпечення та інше.

Однак аналіз досліджень психофізичної готовності поліцейського свідчить про те, що теоретичне підґрунтя є системою основних ідей, узагальнених практикою та досвідом. Маючи тривалу історію, наукова категорія «психофізична готовність» нині є об'єктом вивчення різних галузей наук (філософії, психології до фізичної підготовки та юриспруденції).

Таким чином, нами виокремлено етапи становлення психофізичної готовності, а саме: **перший етап (XV ст. – кінець XIX ст.)** – виникнення теоретичних передумов та фундаментальне дослідження психофізичної готовності людини до діяльності через різноманітні контексти педагогічної, філософської, психологічної фізичної та інших наук; **другий етап (кінець XIX ст. – до 2000-х рр.)** – дослідження психофізичної готовності як феномена у різних сферах професійної діяльності (військовій, спортивній та інженерній психології, правоохоронній діяльності); **третій етап (із 2000-х рр.)** – поглиблене дослідження проблемних питань психофізичної готовності до професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А.М., Землянський Е.В. Психологія керівника: монографія. Харків: Золота мила. 2013. 750 с.
2. Цільмак О.М. Психологічна підготовка працівників ОВС: навчальний посібник / [А.М. Ананьєв, С.І. Рассоха, О.М. Цільмак. Одеса: УМВС України в Одеській області, 1999. 53 с.
3. Пасько О.М. Готовність як підґрунтя компетентності майбутніх працівників ОВС. Наука і освіта. 2013. № 5. С. 15–20.
4. Руколайніна І.Є. Формування та підготовка кадрів (персоналу) до органів Національної поліції України / І.Є. Руколайніна, О.О. Леміш. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 104–106.
5. Заярін Г.О. Психофізична підготовка курсантів навчальних закладів МВС: Навчальний посібник / Г.О. Заярін, О.М. Несін, Г.Б. Мельников. Донецьк: ДІВС, 2001. 240 с.
6. Мазур Н.П. Поняття «готовності» та визначення структурних компонентів готовності майбутніх вчителів інформатики. Наукові записки. Серія: педагогічні науки. 2013. Вип. 121 (II). С. 285–289.
7. Толковый словарь русского языка. URL: <http://www.vedu.ru/ExpDic/6015>.
8. Словарь психолога. URL: <http://www.sesos.ru/printword.php>.
9. Психологический словарь. URL: <http://www.sesos.ru/shows.php>.
10. Философско-психологические проблемы развития образования / под ред. В.В. Давыдова. М.: Педагогика, 1981. 176 с.
11. Опыт о человеческом разумении / Дж. Локк. Пер. с англ. А.Н. Савина. Книги 1, 2, 3: Локк Дж. Сочинения: В 3-х т. Т. 1 / Под ред. И.С. Нарского. М.: Мысль, 1985. 623 с.
12. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. М.: Педагогика, 1981. Т. 1. 333 с.
13. Узнадзе Д.Н. Общая психология / пер. с груз. Е.Ш. Чомахидзе, И.В. Имедадзе. СПб.: Питер, 2004. 413 с.
14. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки. Тбилиси, 1961. 351 с.
15. Поппер К.Р. Язык и психофизическая проблема. Предположения и опровержения. М.: АСТ, Ермак, 2004. С. 487–503.
16. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. Минск: БГУ, 1976. 176 с.
17. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 1996. 371 с.
18. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе его профессиональной подготовки. М.: Просвещение, 1976. 160 с.
19. Делікатний С.К. Формування психологічної готовності співробітників ОВС до забезпечення особистої безпеки в екстремальних ситуаціях оперативно-службової діяльності / С.К. Делікатний, Ж.Ю. Половникова. Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. № 8. С. 224–235.
20. Мицкевич В.А. Формирование психологической устойчивости сотрудников ОВД. Проблемы безопасности личного состава ОВД. Минск, 1992. 188 с.
21. Тимченко А.В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции. Харьков, 1997. 184 с.
22. Кубіцький С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. К., 2001. 21 с.
23. Пампура І.І. Формування психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ до ефективної діяльності в екстремальних ситуаціях. Наука і правоохорона. 2013. № 3 (21). С. 246–252.
24. Школяр Є.В. Психологічні умови формування психологічної готовності у майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Вісник Національного університету оборони України. 2013. № 5 (36). С. 142–146.
25. Егорычев А. О. Теория и технология управления психофизической подготовкой студентов к профессиональной деятельности: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / А.О. Егорычев. – Ярославль, 2005. – 317 с.
26. Воробйова С.О. Теоретичні питання формування готовності курсантів до професійної діяльності в молодіжному середовищі. Педагогічний альманах. 2011. Вип. 12. Ч. 1. С. 95–101.
27. Швець Д.В. Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». 2016. 225 с.
28. Цільмак О.М. Психологічна структура слідчої діяльності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць/ головний редактор М.М. Цимбалюк. Львів: ЛьвДУВС, 2012. Вип. 2 (1). С. 330–338.